

Hogyan készült a Művészeti Anatómia

Kerek félesztendő szakadatlan munka után elkészült a Művészeti Anatómia, Barcsay Jenő képzőművészeti főiskolai tanár válogatott alkotásainak második magyar kiadása, s vele együtt megjelent a mű német, angol és francia változata is.

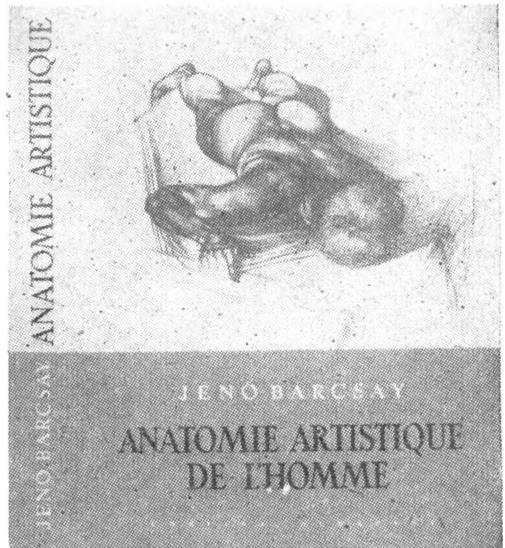
A Művelt Nép Kiadó remekbekészült első kiadása 1953. végén elnyerte „Az év legszebb könyve” kitüntető címet. Amikor a mű híre jelentős hazai sikerei nyomán egyre messzebbre szállt, határainkon túlra, a Corvina Kiadó elhatározta, hogy a könyvet angol, francia és német nyelven is kiadja. A feladat nem volt könnyű. Gondoljuk csak meg: az 1953-as legszebb könyvvel kellett versenyeznie. A kiadónak tehát az eredeti rajzok művészi hitelessége és a nyomdai kiállítás szempontjából legalább is az első kiadásával egyenrangú könyvet kellett előállítania.

Ez a célkitűzés lelkesítette hónapokon át mindazokat a szerkesztő és műszaki munkatársakat, akik a mű elkészültével együttműködésük eredményét vizsgálják.

Az első megjelenés óta eltelt két év sok tapasztalattal és új ismeretekkel gazdagította mindazokat, akik a második kiadás művészi, szellemi és műszaki előkészítését végezték. Munkájuk eredményeképpen nemcsak Barcsay professzor újabb alkotásai szólnak meg a könyvben, hanem a szöveg is átalakult. A leíró szövegrészek bővültek, az ábrákkal összefüggő utalások pontosabb fogalmazása és a világos, ésszerű tipográfiai megoldás jelentősen emelte a könyv anyagának áttekinthetőségét.

Mind ezt meg lehet állapítani, ha a Művészeti Anatómia egy régi példányát összehasonlítjuk az új kiadás példányaival. Az új kiadás próbanyomatain is számos megjegyzést és a szedésre vonatkozó új, az előzőtől eltérő jelölést találunk. Ezek arról tanúskodnak, hogy a mű jellegének legmegfelelőbb kifejezési forma, továbbá a rajzok és a szövegoldalak stílusbeli összhangjának kidolgozásához ugyancsak sok töprengéssel övezett út vezetett.

A formakeresés kísérleteivel párhuzamosan folyt a fordítási, lektori és szerkesztési munka, melynek első eredményeként kialakult az átdolgozott és számos részlettel bővült képanyag szerkezeti felépítése. Eközben eldőlt az a fontos műszaki kérdés is, hogy a rajzokat szürke-fekete kétszínű offset-technikával fogjuk reprodukálni, akárcsak az első kiadásban. A szöveget és a rajzok körül elhelyezett betűjelzéseket

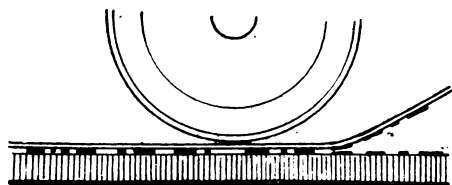
Barcsay Jenő Művészeti Anatómiája francia nyelvű kiadásának borítója.

azonban magasnyomó eljárással, külön nyomtattuk, tehát nem a rajzok fekete színlemezéről, offset-eljárással, mint az első kiadásban.

E megoldás megértéséhez bővebben kell foglalkozni a Művészeti Anatómia előállításának nyomdatechnikai alapját jelentő műszaki tényezőkkel.

Tisztázzuk mindenekelőtt a magasnyomás fogalmát. Ismeretes, hogy a szöveges kiadványok (könyvek, folyóiratok, újságok stb.) előállítása két főmunkafolyamatból áll. A szöveget a kézirat alapján mindenekei előtt ki kell szedni. Ez a művelet sokszáz éven át kézzel történt, ma szedőgép gyorsítja meg a munkát. A következő főművelet a nyomtatás, ami a nyomóformává alakított szedésoldalakról történik. A magasnyomtatás egyik jellemzője a betüteszten helyetfoglaló betűkép, valamint az ábrák nyomtatására szolgáló klisék reliefszerű *kiemelkedése*. Ezáltal csak az írásjelek, illetve az ábrák vonalai veszik fel a fekete, vagy színes nyomdafestéket, míg a nyomóforma bemélyedő részeit a *festék nem éri*, és így nyomtatáskor *csupán a befestékezett kidomborodások rajza jelenik meg a papíron*. (E nyomtató eljárás őse a mai gumibélyegző történelmi előfutára, a kőbe, fába vésett, porcelánba égetett, vagy rézbemetszett pecsétnyomó.) Másik jellemzője, hogy a nyomtatás a nyomóformával

való közvetlen érintkezés útján keletkezik, a *magasnyomatás tehát közvetlen nyomóeljárás*. Ezért nevezzük ezt az éles, határozott vonalakat eredményező eljárást magasnyomásnak és ezért kívántuk a Művészeti Anatómia szövegét ezen az úton előállítani, nem pedig az úgynevezett *offset-eljárással, ami inkább a lágy, árnyalatossá nyomatok sokszorosító technikája, tehát a tónusokban és színekben gazdag illusztrációké.*

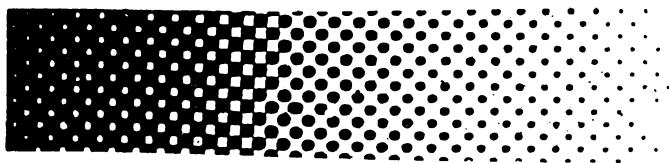
A síknyomóforma felületén (zsírfogóvá alakított nyomóelemek felveszik, majd a papírnak átadják a nyomdafestéket. A nedvesített rajzmentes részek a festéket eltaszítják, tehát a papíron sem hagynak festéknyomot.

Ismerkedjünk meg most az offset-eljárással, ezzel az érdekes nyomtatási módszerrel is, ami egyre nagyobb teret hódít a korszerű könyvelőállításban.

Az offsetnyomás a litográfia (könyvnyomatás) néven általánosan ismert síknyomó eljárás korszerű változata. A síknyomatáshoz használt nyomóforma felületéből a *nyomóelemek nem emelkednek ki*, hanem a nemnyomó részekkel egységben fekszenek. Ez a döntő különbség érvényesül a magasnyomás és síknyomás elnevezésekben is, egyúttal meghatározza egész rendszerüket és valamennyi üzemi módszerüket. A magasnyomásnál — mint írtuk — a festékező henger csak a kiálló nyomóelemekkel érintkezhet. De hogyan válnak el egymástól a síknyomóforma rajzos és üres részei a festékezés és a nyomtatás során? Számottevő magasságkülönbség útján nem, mert ezek az elemek a nyomóforma felületén egységben állanak, vagyis nyomtatáskor mindegyikükre egyformán hat a nyomóerő. Nos, Alois *Senefelder*, e közel 200 éves eljárás fel-

találója joggal adta felfedezésének a „kémiai nyomtatás” nevet. A zsíros krétával, vagy zsíros tussal körbe dolgozott és rögzített rajz alkalmasnak bizonyult a zsírtartalmú nyomdafesték felvételére, a szabadon hagyott felületek pedig nedvesítés hatására ugyanezt a festéket eltaszították maguktól. Tehát röviden: *a síknyomatás alapja a zsír és víz egymást kölcsönösen taszító tulajdonsága*. Ezt a gyakorlatban úgy hasznosítjuk, hogy a nyomóformát minden ív nyomtatása előtt filchengerekkel nedvesítjük, majd tapadó gumihengerekkel befestékezzük.

Az első művelet folyamán a zsírtartalmú nyomóelemek eltaszítják, a szabad részek vékony nedvességhártya formájában megtartják a vizet. A nyomóformán végiggördülő festékező hengerek zsíros festékét viszont az előnedvesített nemnyomó részek taszítják el és a zsírfogó rajzelemek kötik le. A síknyomatás *eredeti formája* közvetlen nyomás, akárcsak a magasnyomatás, mert a litográfiai nyomóforma festékkel fedett rajzelemei egyenesen a papírra nyomódnak át. Ezzel szemben az *offset-eljárás* — melynek nyomóformája egyébként az eddig elmondottakkal azonos vegytani törvényszerűségek alapján működik — a papírt nem éri közvetlenül. Az offsetgép fémes, kemény nyomóformája és a papír közé rugalmas gumikendővel borított nyomómű van beiktatva, mely a nyomólemezt lenyomatát átveszi, majd lágyan, kissé tompán átadja a papírra. Ez az eljárás sajátos hatását éppen azzal éri el, hogy *közvetett módon, rugalmas anyag bekapcsolásával, azaz lágyan nyomtat*. Tónusai azonban nem valódiak, mint a magasnyomó klisékkel nyomtatott árnyalatossá képeké, mert az egyes rajzelemek lenyomatainak festékrétegvastagsága csupán igen szűk határok között szabályozható. Ebből az következik, hogy az eredeti kép teljes árnyalati lépcsőzését a fehértől a szürkén át a mélyfeketéig a festékadagolás csökkentésével vagy fokozásával nem adhatjuk vissza. Ámde a reprodukciós fényképezés leleményes fejlesztői *áthidalták ezt a fogyatékkosságot* és egy új

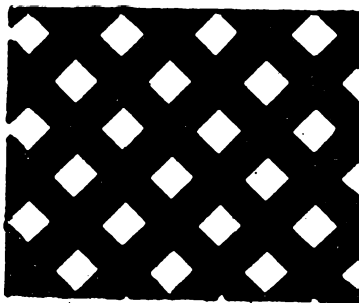
Sötétből világosba átmenő képrészlet nyomtatásra alkalmas, mechanikus árnyalatokat adó raszterpontokra bontva kb. 60-szoros nagyításban.

optikai eszköz, a fényképeszeti rács segítségével apró, pontszerű elemekre bontották a valódi árnyalatú képeket.

Ennek az üvegbe vésett és fekete festékkel kitöltött vonalhálózatnak átlátszó hézagain áthaladó fénysugarak a képet árnyalatainak világossága vagy sötétsége szerint kisebb-nagyobb kiterjedésű pontokra bontva vetítik a fényképező gép lencséje mögött elhelyezett filmre. A teljesen világos képrészek túhegyes pontok alakjában jelentkeznek, a sötétek nagykiterjedésű, egymással érintkező, sőt teljesen összefolyó pontok formájában. A filmről nyomólemezzre fénymásoló eljárással átmásolt képelemek, az úgynevezett raszterpontok a szokásos 30 cm-es látótávolságból szemlélve olyan közel állnak egymáshoz, hogy szemünkben hol sötétebb, hol világosabb hatású összefüggő, árnyaltos képpé olvadnak össze és ezzel az optikai fogással lehetővé teszik tónusos képek nyomtatását. Ezek a nyomóelemek ugyanis a magasnyomás és az offsetnyomás tulajdonságai szerint azonos festékrétegvastagság felvétele mellett a lenyomatotott festékfilm területi kiterjedésével hatnak világosan, szürkén, vagy feketén.

A magasnyomó és offseteljárások a képábrázolás ezen autotípiái reprodukciónak nevezett módjában megegyeznek. Az eltérés csupán annyi, hogy a magasnyomó klisé raszterpontjai élesek, kemény és határozott szélűek, az offset-raszterelemek lágyabbak, tompább hatásúak, gyakran bársonyosan. finomak. Érdemes megjegyezni még azt is, hogy minél sűrűbb a raszterhálózat, annál gazdagabb árnyalatú az illusztráció, és minél ritkább, annál több árnyalati és rajzrészlet megy veszendőbe. Ami pedig a szöveg offseteljárású sokszorosítását illeti, erre csak vastagabb betűfajták alkalmasak, amiktől a Művészeti Anatómia új kiadásában a rajzokkal harmonizáló finom vonalú betű használatra érdekében tartózkodtunk.

Amikor mindez elkészült, valamennyi nyelvi változat egy-egy hasáblevonatát a műszaki osztály veszi munkába s az időközben kinyomott képek felhasználásával elkészíti a mű első tördelt tervezetét: a szövegés, illusztrált forgatókönyvet. A magasnyomóüzem ennek alapján betördeli a szöveghasábokat,

A fényképeszeti rács a redukciós fényképező gép optikája és a fényérzékeny anyag közé helyezve parányi elemekre bontja a képet

melyeken a szerkesztőség ellenőrzi a tartalmi és nyelvi helyességet. Sok árnyalati csiszolás, tárgyi finomítás vár még végrehajtásra és ezek közül is a legnehezebb: a négy nyelv tudományos kifejezéseinek, a hivatkozásoknak és az ábrák nomenklatúrájának egyeztetése és egységesítése. Ez az „összeolvasás” művelete.

Végre megszületik a szöveg „imprimatúrája”, tehát a nyomási engedély, és a gyorsajtóktól a könyvkötészet hajtogatató és cérnafűző gépeire vándorolnak a teljesen kinyomott és oldalszám szerint sorrendbe rakott, azaz „összehordott” ívek.

A Művészeti Anatómia ismét könyvvé formálódik, Barcsay professzor egyik ismert rajzával díszített burkoló általt védett kemény táblába, finom vászonba öltözik. Akárcsak 1953 végén, most is az esztendő végére érve jelent meg az 1955-ös karácsonyi könyvvásárlók előtt. Idegennyelvű példányai azonban már korábban útrakeltek, hogy Barcsay Jenő avatott kezének alkotásait sokezer külföldi érdeklődő elé tárják.

A Corvina és a Múvelt Nép társkiadványának valamennyi munkatársa érdeklődéssel várja a mű magyar olvasóinak véleményét és a külföld visszhangját, mert végső soron ezek a megnyilatkozások fogják eldönteni azt a kérdést, hogy sikerült-e a könyv művészi tartalmával egyenrangú foglalatot alkotniok.

Gulyás Vilmos

A KÖNYVBARÁT FEBRUÁRI SZÁMÁNAK TARTALMÁBÓL

A magyar—szovjet barátság könyvei — Írói arcképek: Heinrich Heine — Egy várvavárt könyv — Kis esztétika: Szimbólum, szimbolizmus — Mi a fémnyomás? — A könyv történetéből: Az ókor legnagyobb könyvtára — A könyv a nagyvilágban — A Dosztojevskij-évfordulóra — Mosolygó világirodalom — Kérdezz-felelek — Keresztretjvény — A januárban megjelent könyvek ismertetése.